

УДК 069.8(093)“2021”:355.1–053.18“1939/1945”–047.24

© *Наталія ФІЛАТОВА*

© *Віта КОНІНА*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА З УСТАНОВЛЕННЯ ДОЛЬ ПОЛЕГЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВИЯВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРО ЗАГИБЕЛЬ ЗА 2021 р.

Проаналізовано науково-пошукову діяльність Музею, спрямовану на встановлення долі полеглих військовослужбовців і пошук документів про їхню загибель у роки Другої світової війни. порушено питання про складність і актуальність такої роботи, необхідність матеріалізації комеморативних практик суспільства. Розглянуто напрями пошукової діяльності, методи опрацювання запитів, спосіб пошуку інформації. Узагальнено отримані результати науково-дослідної діяльності з установами долі загиблих і зниклих безвісти військовиків останньої світової війни.

Ключові слова: *запит, пошук, увічнення пам'яті, людські військові втрати, Національний музей історії України у Другій світовій війні.*

На 2021 р. припали 80-ті роковини від початку німецько-радянської війни. Від перших днів вторгнення Вермахту на територію СРСР Україна стала ареною запеклих бойових дій і була повністю окупована ворогом. Це визначило масштаби залучення та використання її людських, сировинних, промислових, енергетичних ресурсів усіма протиборчими сторонами, гуманітарних і матеріальних утрат, збитків, заподіяних галузям економіки та соціальній сфері, характер окупаційних режимів.

Проблема пошуку інформації про військовослужбовців, які загинули під час німецько-радянської та Другої світової війни загалом, постала перед суспільством одразу після закінчення цього протистояння й залишається актуальною до сьогодні. Цінність документів із плином часу зростає. Друга світова війна й досі справляє великий вплив на свідомість українського суспільства. Нині до Музею звертаються діти, онуки та правнуки полеглих військовиків.

Упродовж 2007–2021 рр. на адресу Музею надійшло близько 14 тис. звернень із різними запитаннями стосовно долі загиблих військовослужбовців. У 2021 р. він отримав 993 такі запити.

Метою цієї роботи є підбиття підсумків документально-пошукової діяльності в межах історико-соціологічного дослідження «Щодо питання історичної пам'яті про війну в Україні».

Об'єктом дослідження стали листи-запити, які надійшли до Музею впродовж 2021 р.

Аналіз кореспонденції здійснено на основі кількісних та якісних показників, які характеризують запити за видами, тематикою питань, країною надходження, напрямками пошукової роботи та засобами надходження.

Запити, що надійшли до Музею впродовж 2021 р., поділяються на тематичні, генеалогічні, соціально-правові та непрофільні.

Найбільший пласт із загальної кількості звернень – тематичні. Адресанти звертаються з конкретними запитаннями, частіше відразу кількома. Зараз ми можемо виокремити такі напрями дослідження: надання будь-якої інформації про розшукуваного, встановлення доль зниклих безвісти, знаходження місць поховання, пошук інформації про військовополонених, з'ясування доль членів однієї сім'ї.

У 2021 р. інтерес до Музею поживав створений пошуковий портал martyrology.org.ua.

Скажімо, запитувач з Івано-Франківщини був радий і здивований тим, як легко на музейному порталі йому вдалося відшукати інформацію про свого діда – Сильвестра Федоровича Семковича, 1918 р. н., уродженця смт Перегінське Станіславської (нині – Івано-Франківська) області, про долю якого родина нічого не знала. На музейному порталі онук знайшов сповіщення про загибель діда, згідно з яким він помер від ран 28 січня 1945 р., похований у с. Закен у Верхній Сілезії на території Німеччини. Науковцям також вдалося знайти інформацію про рядового Семковича Селіверста на загальнодоступному ресурсі v-ipc.ru/search/svodn в обліковій картці поховання загиблих військовиків на території Польщі, де він був зазначений похованим у м. Ополе, вул. Катовицька, 3, Опольського воєводства. Нині ніхто не дасть відповіді, чому родина не отримала документів про загибель Сильвестра Семковича. Утім, нам зрозумілі почуття нашого запитувача: «...зараз мені душа болить, що мій дід десь там зліг на німецький землі, помираючи від ран, а всякі місцеві погани вішали лапші моїй бабі, що нібито діда убили бандери» [12].

У 2021 р. зростає кількість листів, які містять питання сімейного родоводу та генеалогії.

Так, по відомості до свого родоводу звернулася запитувачка з Канади Людмила Даценко. Жінці була надана інформація про п'ятьох родичів із сім'ї Сальників, уродженців Опішнянського району Полтавської області. Було знайдено відомості й надіслано копії документів, які стосувалися прадіда Семена Олексійовича Сальника, 1900 р. н. (зарахованого зниклим безвісти в листопаді 1943 р.); його синів – лейтенанта Івана Михайловича Сальника, 1922 р. н.

(загинув 10 вересня 1943 р.), та червоноармійця Володимира Михайловича Сальника, 1918 р. н. (загинув 24 червня 1944 р.); рідного брата прадіда Михайла Олексійовича Сальника, 1903 р. н. (зарахованого зниклим безвісти в грудні 1943 р.); а також Євдокії Семенівни Сальник, 1924 р. н., яка після війни повернулася живою [16].

Останнім часом значно скоротилася кількість соціально-правових запитів, спрямованих на соціальний захист і забезпечення прав громадян нашої країни та громадян інших держав. Так, для вирішення питань спадку по підтвердженню участі у війні батька звертався син загиблого Хоми Яковича Перебийноса, 1908 р. н. Науковими співробітниками було знайдено не лише сповіщення про загибель Хоми Перебийноса, а й установлене місце поховання військовослужбовця [20].

Серед отриманих звернень, як і торік, були також непрофільні запити. Вони містили питання про долю цивільних осіб, вивезених на примусові роботи, тих, хто воював у партизанських з'єднаннях, вів боротьбу в підпільних організаціях, військовослужбовців, які повернулися живими з війни, та ін.

Наприклад, на запит про долі родичів, цивільних осіб (Затираха Серафим Антонович та Затираха Антоніна Михайлівна), які були вивезені на примусові роботи, запитувачу з Білорусі порадили звернутися до державного обласного архіву [6].

Для пошуку інформації та документів про участь у партизанському русі Максима Климентійовича Петрука, 1895 р. н., який помер у 1957 р. внаслідок поранення, запитувача спрямували до Центрального державного архіву громадських об'єднань України [17].

Останнім часом збільшилася кількість питань щодо документів та інформації про ветеранів, які повернулися з війни живими. Заявникам, по-перше, рекомендовано шукати інформацію на загальнодоступних сайтах: ramyat-naroda.ru та rodvignaroda.ru. По-друге, було повідомлено, що у військових комісаріатах особові справи заводилися не на всіх ветеранів війни, а лише на тих, хто перебував на спеціальному фінансовому забезпеченні (Герої Радянського Союзу, кавалери орденів). На решту військовослужбовців існували алфавітні картки учасників війни.

Запити за авторством:

- службові (від органів законодавчої та виконавчої влади);
- від юридичних і фізичних осіб (українських та іноземних громадян).

За категорією «Службові запити» у 2021 р. до Музею надійшли листи з Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України, Українського інституту національної пам'яті, Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки України, Товариства Червоного Хреста України тощо.

За категорією «Запити від юридичних осіб» у 2021 р. надійшли листи від Галузевого державного архіву Міністерства оборони України, історико-

патріотичного об'єднання «Пошук» та Союзу пошукових загонів України, а також пошукових організацій Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Перелік установ, які у 2021 р. звернулися до Музею, за категорією «Службові запити» та «Запити від юридичних осіб» подаємо в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Організація	Кількість запитів
Міністерство культури та інформаційної політики України	1
Міністерство закордонних справ України, дипломатичні установи	2
Міністерство оборони України	12
Український інститут національної пам'яті	3
Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки України	8
Судові, адвокатські установи України	2
Служба розшуку Товариства Червоного Хреста України	43
Громадські та пошукові організації, селищні ради	29
Архівні установи	4
Загалом	104

Крім того, в межах документально-пошукової діяльності постійними запитувачами інформації є наукові співробітники Меморіального комплексу, що комплектують новими надходженнями фондову колекцію Музею.

Заявники – фізичні особи в 2021 р. – це родичі загиблих, а також пошуковці й краєзнавці, які збирають інформацію про події та учасників війни. Упродовж 2021 р. відповіді надавались як на індивідуальні, так і на комплексні запити.

У 2021 р. було відпрацьовано чотири комплексні запити від краєзнавців щодо надання інформації про долі полеглих військовослужбовців, а також односельців, мобілізованих одним військкоматом тощо. Наприклад, було підготовлено фактографічну довідку з переліком уродженців с. Подимове та Крива Балка, призваних до РСЧА Варварівським РВК Миколаївського району Миколаївської області [18]. Також знайдено персональні відомості в Книгах Пам'яті та Книгах Скорботи України по односельцях с. Красносілка Бершадського району Вінницької області [9]. Систематизовано й досліджено інформацію щодо списків мобілізованих і загиблих військовослужбовців із с. Заячківка Уманського району Черкаської області [13]. Підготовлено науково-археографічну довідку про односельців с. Харсіки Чорнухинського району Полтавської області [8].

Питаннями з пошуку інформації про загиблих цікавляться не тільки громадяни України. До Музею звертаються наші співвітчизники, які нині проживають в інших країнах, а також іноземні громадяни. На запит про долю полеглого в роки війни батька Семена Мусійовича Фрідланда, 1916 р. н., уродженця

м. Дніпропетровська (нині – м. Дніпро), жительці Латвії ми сповістили трагічну історію його загибелі. Молодший лейтенант Семен Фрідланд, командир танка Т-34, в боях на території Яновицького району Вітебської області (Білорусь) 13 листопада 1943 р. згорів у танку [11]. Цього року із запитами зверталися родичі загиблих із 13 країн. (Див. Таблицю 2).

У Таблиці 2 листи-запити систематизовано за країною проживання адресантів.

Таблиця 2.

Країна*	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Україна	756	632	549	584	840
Австралія	1	–	–	–	–
Азербайджан	–	311	–	–	–
Білорусь	8	18	10	1	10
Велика Британія	–	–	–	1	–
Вірменія	–	1	–	–	–
Греція	–	–	–	3	–
Грузія	1	1	1	–	–
Естонія	–	–	–	–	1
Ізраїль	1	3	1	2	2
Іспанія	1	–	–	–	–
Казахстан	262	1	4	4	7
Канада	–	–	–	–	5
Киргизстан	–	1	243	1	1
Китай	–	37	–	–	–
Латвія	–	–	–	–	2
Литва	2	–	–	–	–
Німеччина	2	3	5	2	5
Нова Зеландія	–	1	–	–	–
Норвегія	–	–	165	–	–
Польща	1	–	–	–	4
Російська Федерація	42	168	60	54	68
США	2	–	1	1	–
Угорщина	–	–	–	–	1
Узбекистан	271	–	–	264	1
Фінляндія	–	–	–	1	–
Франція	4	–	–	–	–
Чехія	–	–	–	13	–
Швейцарія	–	–	–	1	–
Без зазначення країни	10	28	27	31	47
Загалом	1368	1205	1066	963	993

Засоби надходження запитів у 2021 р.:

- електронною поштою poshuk@warmuseum.kiev.ua або info@warmuseum.kiev.ua;
- ПОШТОВИМ ЛИСТОМ;
- заповненням анкети особисто.

Географія запитів із України:

із загальної кількості запитів від громадян України найбільше звернень надійшло від жителів Миколаївської області та м. Київ (Див. Таблицю 3).

Таблиця 3.

Регіон	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
АР Крим	5	–	1	–
Вінницька обл.	134	13	5	15
Волинська обл.	3	4	6	8
Дніпропетровська обл.	14	27	11	39
Донецька обл.	6	2	5	–
Житомирська обл.	6	–	8	11
Закарпатська обл.	–	–	2	2
Запорізька обл.	6	9	8	10
Івано-Франківська обл.	4	1	2	6
Київська обл.	10	76	93	49
Кіровоградська обл.	1	2	8	3
Луганська обл.	1	2	4	2
Львівська обл.	2	6	3	6
Миколаївська обл.	4	4	5	162
Одеська обл.	3	3	6	4
Полтавська обл.	4	7	13	136
Рівненська обл.	1	4	9	4
Сумська обл.	8	4	6	5
Тернопільська обл.	3	5	6	2
Харківська обл.	12	10	18	27
Херсонська обл.	–	10	5	4
Хмельницька обл.	–	9	2	115
Черкаська обл.	6	12	15	5
Чернівецька обл.	1	–	2	–
Чернігівська обл.	7	13	16	12
м. Київ*	176	290	325	213
Загалом	416	513	584	840

* З урахуванням запитів від співробітників Музею.

У 2021 р. співробітники відділу опрацювали, надавши на них відповіді: у I кварталі – 142 запити, у II кварталі – 146, у III кварталі – 335, у IV кварталі – 370 запитів.

Виокремлення питань, які постають у запитах:

- знаходження будь-якої інформації про загиблого або зниклого безвісти;
- установлення доль загиблих або зниклих безвісти;
- пошук місця загибелі;
- підтвердження місця поховання / перепоховання;
- підтвердження місця поховання / перепоховання для увічнення персональних даних на могилі;
- знаходження інформації про перебування в полоні;
- виправлення помилок у написанні персональних даних військовика.

Залежно від питань, із якими звертаються до Музею, визначається певне коло документів, які необхідно опрацювати, методика й напрям пошуку.

Відомості про військовика, його службу та смерть містяться в документах військкоматів, які зберігаються в Музеї (сповіщення про загибель, Іменні списки безповоротних утрат, Алфавітні книги обліку загиблих та Алфавітні книги вручення сповіщень, облікові картки військових поховань зі списками похованих, листування щодо пошуку повідомлень про долю військовослужбовця). Водночас значна кількість опрацьованих документів нині доступна на пошуковому порталі «Музей. Пам'ять. Пошук», де оприлюднено 465 339 записів із персональною інформацією та 564 569 документів по Київській, Житомирській, Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій та Львівській областях [2].

У процесі пошукової роботи допомогу надають доступні онлайн документи, які зберігаються в архівах Російської Федерації, а також електронні бази військових поховань на території Австрії, Німеччини, Норвегії, Польщі та інших країн.

Звичайною практикою останнім часом стало надання будь-якої інформації про загиблих або зниклих безвісти майже кожному запитувачу.

Так, опрацьовуючи запит про долі рідних братів бабусі, який надійшов від онука Олександра Корольова з м. Київ, було знайдено не лише інформацію про розшукуваних (відповідно до Іменного списку безповоротних утрат Остерського району Чернігівської області, брати Корольови: Михайло Андрійович, 1922 р. н., та Петро Андрійович, 1919 р. н., – були обліковані зниклими безвісти в грудні 1943 р.), а й установлено долю їхнього батька. Андрій Гаврилович Корольов, 1890 р. н., уродженець Остерського району Чернігівської області, також був зарахований зниклим безвісти в грудні 1943 р. Ідентифікація військовослужбовців як батька та синів була здійснена по родичці – Зінаїді Амросіївні Корольовій, мешканці с. Сорокошичі Остерського району Чернігівської області, яка значилася в одному випадку як дружина, в другому – як мати [5].

Трапляються в нашій роботі й справжні дива. Родина Івана Пастернака, уродженця Львівської області, – дружина і двоє дітей – знала, що батько зник безвісти під час війни. Утім, 9 листопада 2021 р. до Музею надійшов лист від Міністерства закордонних справ України з інформацією щодо виявлення в м. Бремен (земля Бремен, ФРН) поховань часів Другої світової війни та ідентифікації знайденого там жетона загиблого українського військовополоненого Івана Пастернака, 1908 р. н. [22]. У процесі документально-пошукової роботи було встановлено, що розшукуваний, уродженець с. Розворяни Глинянського району Львівської області, червоноармієць 558-го стрілецького полку, потрапив у полон 25 червня 1941 р. на території Білорусі. Він не зник безвісти. Іван Пастернак потрапив у полон, перебував у шталазі XD (310), витримав випробування полонем майже рік, помер 22 березня 1942 р., похований у м. Бремен. У 1946 р. його шукала дружина – Сидонія Степанівна Пастернак, яка отримала повідомлення про те, що її чоловік зник безвісти у вересні 1944 р. Щоб розшукати родичів загиблого, наукові співробітники звернулися до Глинянської міської ради. І вже 8 грудня ми отримали відповідь на перший лист – інформацію від міського голови м. Глиняни [4]. Донька Івана Михайловича Пастернака жива! Пішла з життя дружина, яка так і не довідалася про долю чоловіка, помер старший син, адже пройшло понад 80 років відтоді, як родина востаннє бачила батька в 1941 р. Для доньки Марії Іванівни та онуків Івана Пастернака попереду важлива місія: перепоховання та увічнення загиблого українця. Для наукових співробітників – новий пошук з ідентифікації полеглих та похованих у м. Бремен українських військовополонених і дослідження їхніх доль.

Наразі не менш складною роботою в документально-пошуковій діяльності є встановлення місця поховання або підтвердження місця поховання / перепоховання військовослужбовця, на якого надійшла свого часу «похоронка» із зазначеним місцем загибелі або була знайдена інформація на загальнодоступних сайтах.

На запит про місце розташування могили загиблого Федора Андрійовича Степанка, 1898 (1899) р. н., уродженця с. Тулиголове Кролевецького району Сумської області, науковці знайшли сповіщення, відповідно до якого червоноармієць Ф.А. Степанок помер від ран 1 березня 1944 р. й був похований у с. Нижчі Луб'янки Збаразького району Тернопільської області. Але в цьому селі поховання часів Другої світової війни не значилися. Річ у тім, що від 1949 р. на теренах тодішнього Радянського Союзу проводилися перепоховання загиблих військовиків з одиночних та невеликих могил до братських поховань. Перепоховання тривали до 1960-х рр., а подекуди й пізніше. Тому були ретельно відпрацьовані Іменні списки Збаразько-Лановецького ОРВК Тернопільської області на військовослужбовців, які загинули під час війни і були поховані на території Збаразького району. У списку ми знайшли інформацію про те, що Ф.А. Степанок був перепохований у м. Збараж, кладовище 2, ряд 5, могила 2 [21].

За документальним підтвердженням місця поховання та перепоховання Петра Прокоповича Петренка з метою увічнення персональних даних загиблого на могилі в с. Оситняжка (в роки війни – с. Божидаївка, потім – с. Пушкіне) до Музею звернувся голова Великоसेверинівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області [23]. У сповіщенні про загибель розшукуваного значилося, що червоноармієць 650-го стрілецького полку 53-ї армії П.П. Петренко помер від ран 23 січня 1944 р. Похований у с. Божидаївка Єлисаветградківського (нині – Кропивницький) району Кіровоградської області. Документ надійшов дружині з хірургічного польового пересувного госпіталю № 4369. Наразі на меморіальних плитах братської могили в с. Оситняжка зі списку 28 військово-службовців, які померли в госпіталі № 4369, значаться лише три особи. Проте в цій установі лікувалися, помирали, а відтак були захоронені в одному місці представники різних підрозділів, які входили до 53-ї армії, що брала участь (5–16 січня 1944 р.) в Кіровоградській операції в складі 2-го Українського фронту. І тепер імена їх усіх мають бути викарбувані на меморіальних плитах братського поховання в с. Оситняжка.

Питання, що стосуються доль військовополонених, одні з найскладніших як для документально-пошукової роботи Музею, так і для людей, які самостійно шукають інформацію про загиблих родичів. На запит про долю Павла Вікентійовича Дудника, 1910 р. н., уродженця с. Соколова Хмільницького району Вінницької області, ми знайшли сповіщення про загибель, згідно з яким розшукуваний помер у полоні 15 вересня 1941 р. Інформацію про полон підтвердила картка військовополоненого Павла Вікторовича (але не Вікентійовича) Дудника, решта персональних даних збігалася. Згідно з відомостями в картці, розшукуваний потрапив до полону 29 червня 1941 р., місце полону – м. Кременець, перебував у шталазі XD (310) Віцендорф, помер 15 вересня 1941 р. Місце поховання – сільська громада Віцендорф [14].

Ми радіємо, коли в нас з'являються добровільні помічники в пошуковій роботі. Яна Гардер із Німеччини сповістила до Музею про місце поховання військовополоненого українця Устима Виглядовського [15]. На місцевому цвинтарі жінка побачила захоронення 36 військовополонених і цивільних осіб часів Другої світової війни й дізналася від адміністрації кладовища про 12 осіб, які можуть бути українцями. Не зупинившись на цьому, пані Яна після успішної транслітерації, знайшла на музейному порталі martyrology.org.ua відомості про Устима Виглядовського. Персональні дані військовика, хоч і з помилками, збігалися з даними похованого військовополоненого на місцевому цвинтарі в м. Райнбек (земля Шлезвіг-Гольштейн, ФРН).

Устим Іларіонович Виглядовський, 1896 р. н., уродженець с. Юрівка Любарського району Житомирської області, був призваний до Червоної армії через тиждень після звільнення села – 16 січня 1944 р. Недовгим був військовий

вишкіл майже 50-річного селянина: з картки військовополоненого, знайденої у відкритих джерелах, ми дізналися, що 10 березня 1944 р. він потрапив у полон. Зареєстрований у шталазі ХВ під № 169204, витримав майже рік випробувань. На підконтрольній нацистам території військовий полон означав трудову експлуатацію. 15 вересня 1944 р. Устим Виглядовський переведений до м. Глінде (поруч із м. Гамбург), де працював на складі. 3 березня 1945 р. загинув унаслідок нещасного випадку. Похований в індивідуальній могилі на цвинтарі в м. Райнбек. Ми не лише змогли написати біографію загиблого українця, а й розмістили на музейному пошуковому порталі додаткову інформацію та документи про поховання Устима Виглядовського [1].

Виправлення помилок у написанні персональних даних загиблого – ще одне з найчастіших питань наших дописувачів. Адже в документах воєнного часу допущено велику кількість фактичних і граматичних помилок у заповненні персональних даних військовиків. На запит доньки, яка розшукувала відомості про долю батька Петра Якимовича Шахрая, 1910 р. н., уродженця с. Губельці Славутського району Хмельницької області, було знайдено сповіщення про його загибель, яке надійшло від командування 1-го стрілецького полку 99-ї стрілецької дивізії, та корінець до нього. Утім, відповідно до цих документів, 24 квітня 1945 р. загинув і був похований на кладовищі в с. Паценталь (Австрія), не Петро Якимович, а Петро Олексійович Шахрай. Хоча у представленні до ордена Червоної Зірки від командування тієї самої військової частини був зазначений саме Петро Якимович Шахрай [19].

Донька полеглого Валентина Петрівна Петрик надіслала до Музею копію свого свідоцтва про народження із правильним написанням персональних даних батька [10]. Останню ми зможемо долучити до матеріалів Хмельницької області, які готуються до викладення на музейному пошуковому порталі martyrology.org.ua.

Упродовж року співробітники відділу працювали за програмами: «Родина шукає солдата», «Братська могила», «Соціальна допомога членам родин загиблих воїнів», програмою співпраці зі Службою розшуку Товариства Червоного Хреста України та програмою «Війна. Полон. Пам'ять».

«Родина шукає солдата» – програма, яка передбачає пошук полеглих бійців відповідно до звернень від членів родин. Цього року було встановлено долі 35 загиблих військовослужбовців, про яких раніше родини не мали жодної інформації.

У межах програми з пошуковими організаціями «Братська могила» було встановлено місця поховань 29 воїнів, полеглих на території України та інших держав.

За програмою «Соціальна допомога членам родин загиблих воїнів» цього року надійшло два запити.

У спільній програмі зі Службою розшуку Товариства Червоного Хреста України проведено пошук інформації про 43 осіб, зв'язок із якими обірвався у воєнні роки.

Цьогоріч за програмою «Війна. Полон. Пам'ять» встановлено долю 198 загиблих. Крім індивідуальних запитів про долі військовополонених, було виокремлено 193 уродженців України, які потрапили в полон і загинули в нацистських таборах на території окупованої Норвегії. Удалося встановити місце їх перепоховання на міжнародному військовому кладовищі для іноземців у секторі В (для невідомих) на о. Х'етта. Досліджена інформація та списки полеглих викладені в рубриці «Військові поховання» на музейному пошуковому порталі «Музей. Пам'ять. Пошук» [3].

За рік було виготовлено й направлено запитувачам 291 копію «похоронок» та інших документів (іменних списків, сторінок з Книг Пам'яті України тощо).

Аналіз наукової роботи з установлення доль загиблих за 2021 р. свідчить, що зацікавленість минулим, історією не зменшується. Адже з часом у багатьох людей постає потреба переосмислення історії своєї країни, участі власної родини в доленосних подіях, взаємин між сучасним і минулим.

Водночас маємо констатувати факт, що дедалі частіше наші запитувачі воліють зняти із себе провину за неуважність та байдужість до доль родичів, які не повернулися з війни або пішли з життя після її закінчення. Заявники не знають найпростішої інформації про рідних людей, ані точної дати, ані місця народження діда-прадіда та інших родичів, яким надсилалися сповіщення. Хоча ці дані є засобами ідентифікації особи, без яких знайти відомості про людину неможливо. Деякі із запитувачів упевнені в досконалості й винятковій інформативності документів, створених у воєнний час, і вважають, що в радянських військових комісаріатах зберігався повний комплект нормативних та персональних документів учасників війни як загиблих, так і тих, хто залишився живим. Наші дописувачі не завжди розуміють той факт, що до Музею передано лише документи з обліку втрат військовослужбовців, уродженців України, призваних до лав Червоної армії в 1939–1945 рр., які збереглися до нашого часу. Причому кількість документів за областями неоднакова, частина їх безповоротно втрачена або розпорошена по різних архівах. Дослідники доль загиблих родичів та участі односельців і уродженців свого населеного пункту в боях Другої світової війни подеколи вважають, що їм зобов'язані знайти всі наявні документи й інформацію на полеглих та живих військовиків. Не хочуть розуміти того, що нині є можливість самостійно розшукати необхідну інформацію, а також звернутися до різних архівів онлайн.

Дедалі частіше у зверненнях до Музею ставляться складні запитання. Вони стосуються зниклих безвісти й військовополонених, на яких обмаль інформації та документів; засуджених до вищої міри покарання та місць їх поховання; доль дезертирів, зберігання кримінальної справи засудженого, місця зберігання

фільтраційної справи репатрійованого тощо. Кожен запит обернувся самостійною дослідницькою роботою, окремим науковим пошуком.

Робота з *опрацювання запитів із установами доль загиблих та зниклих безвісти військовиків минулої війни затребувана й актуальна. Це підтверджує кількість запитів, які щороку надходять до Музею (Див. Таблицю 4).*

Таблиця 4.

2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
760	1368	1205	1066	963	993

Документально-пошукова робота є складником наукової діяльності Музею з дослідження та популяризації документів із музейного зібрання матеріалів з обліку людських військових утрат України. Вона є своєрідним способом меморіалізації історії України у Другій світовій війні, пам'яті про воєнні жертви як тих, хто загинув, так і тих, хто вцілів, пройшовши випробування.

Сьогодні Музею належить особлива роль у пізнанні подій 1939–1945 рр. в українознавчому вимірі; запровадженні гуманістичних та антропоцентричних підходів до історієписання Другої світової війни; генерування культури теперішнього й майбутнього на основі збереження та актуалізації всіх елементів історичної спадщини. Народ, який прагне поважати традиції і шанувати своїх предків, у процесі осмислення минулого вчиться усвідомлювати свою відповідальність перед нащадками.

Джерела та література:

1. Він не зміг розказати про власну долю... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vbz.martyrology.org.ua/return/render_article.php?id=108. – Назва з екрана.
2. Музей. Пам'ять. Пошук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://martyrology.org.ua>. – Назва з екрана.
3. Поховання на о. Х'етта українських військовополонених, які загинули в нацистських таборах у Норвегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vbz.martyrology.org.ua/pesropolis/norway>. – Назва з екрана.
4. Національний музей історії України у Другій світовій війні. – Науковий відділ з питань військових утрат України та історичної пам'яті. – НВ. – Лист-запит № 2/2021.
5. Там само. – Лист-запит № 27–28/2021.
6. Там само. – Листи різні № 35–36/2021.
7. Там само. – Лист-запит № 185/2021.
8. Там само. – Лист-запит № 186/2021.
9. Там само. – Лист-запит № 187–191/2021.
10. Там само. – Лист-запит № 197/2021.
11. Там само. – Лист-запит № 247/2021.
12. Там само. – Лист-запит № 263/2021.
13. Там само. – Лист-запит № 270–298/2021.
14. Там само. – Лист-запит № 333/2021.

15. Там само. – Лист-запит № 335/2021.
16. Там само. – Лист-запит № 358–362/2021.
17. Там само. – Лист-запит № 388/2021.
18. Там само. – Лист-запит № 533–591/2021.
19. Там само. – Лист-запит № 730/2020.
20. Там само. – Лист-запит № 781/2021.
21. Там само. – Лист-запит № 789/2021.
22. Там само. – Лист-запит № 809/2021.
23. Там само. – Лист-запит № 827/2021.

© **Наталья ФИЛАТОВА**

© **Вита КОНИНА**

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СПРАВКА ПО УСТАНОВЛЕНИЮ СУДЕБ ПАВШИХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ И ОБНАРУЖЕНИЮ ДОКУМЕНТОВ О ГИБЕЛИ ЗА 2021 р.

Проанализированы научно-поисковая деятельность Музея, направленная на установление судеб павших военнослужащих и поиск документов об их гибели в годы Второй мировой войны. Поднимается вопрос о сложности и актуальности такой работы, необходимости материализации коммеморативных практик общества. Рассматриваются направления поисковой деятельности, методы обработки запросов, способы поиска информации. Обобщены полученные результаты научно-исследовательской деятельности по установлению судеб погибших и пропавших без вести военнослужащих последней мировой войны.

Ключевые слова: *запрос, поиск, увековечение памяти, человеческие военные потери, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне.*

© **Natalia FILATOVA**

© **Vita KONINA**

INFORMATIONAL AND ANALYTICAL REPORT ON RESOLVING THE FATE OF DEAD SERVICEMEN AND DISCOVERING DEATH NOTIFICATIONS PROVIDED IN 2021

The research activities of the museum aimed at the establishing the fates of fallen servicemen and finding documents about their deaths during the Second World War has been analyzed. Violated the issue of the complexity and urgency of this work, the need for materialization of commemorative practices of society. The directions of search activity, methods of processing of inquiries, a way of search of the information has been considered. The obtained results of research activities to establish the fates of the dead and missing soldiers of the last world war are summarized.

Keywords: *inquiry, search, perpetuation of memory, human military losses, National Museum of History of Ukraine in the Second World War.*